

Kulturmiljöutredning

Detaljplan för skola, bostäder vid Plejadgatan (Lindholmen 6:9 med flera)
inom stadsdelen Lindholmen

Kulturmiljöutredning

Detaljplan för skola, bostäder vid Plejadgatan (Lindholmen 6:9 med flera) inom stadsdelen Lindholmen

Datum: 2025-09-10

Beställare: Göteborgs Stad, Stadsbyggnadsförvaltningen

Beställarens representant: Diddi Carlson & Madelene Seberbrink

Konsult: Norconsult Sverige AB

Box 8774

402 76 Göteborg

Uppdragsledare: Mikael Hammerman

Handläggare: Felix Johansson

Uppdragsnr: 1092723

Kvalitetsgranskad av: Lisa Sarban

Bilder: Norconsult där inget annat anges

Sammanfattning

Denna kulturmiljöutredning tas fram i samband med att Stadsbyggnadsförvaltningen i Göteborgs stad tar fram en ny detaljplan i syfte att ge möjlighet till skola, kontor och bostäder på Skateberget, Lindholmen. Detaljplanen föreslås tillåta påbyggnad av befintlig byggnad samt nybyggnation.

Kulturmiljöutredningen utförs av Norconsult Sverige AB och utgör ett underlag till detaljplanen med syfte att ge en fördjupad och samlad bild av utredningsområdets kulturhistoriska sammanhang samt redogöra för hur förutsättningarna utifrån kulturmiljöperspektivet ser ut. Här ryms berättelserna om Lindholmens varvsindustri och arbetarbebyggelsen som uppfördes i anslutning till den, men även äldre försvarsanläggningar på Slottsberget. Älven och kontakten med havet har varit en nödvändig förutsättning för samtliga ovan nämnda berättelser.

Aktuellt planområde ligger inom Riksintresset Lindholmen (O23). Utredningsområdet är beläget på Skatebergets krön, närmast Göta älv och präglas av en kontrastrik terräng med bergskärningar och beväxta höjder kring Slottsberget/Skateberget, omgärdat av flacka, hårdgjorda ytor utmed älven. Utredningsområdet omfattar södra delen av Skateberget med ovan nämnd bebyggelse samt de södra delarna av Lindholmens äldre arbetarbostadsbebyggelse tillsammans med delar av Slottsberget samt rester av det tidigare varvsområdet öster om detaljplanens avgränsning. En förhållandevis stor koncentration av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse finns uppförd inom utredningsområdet, främst utgörande av bostadshus men också varvsbebyggelse. Andra varvsindustriella spår så som rester av stapelbäddar, betongkonstruktioner

och kajer ger planområdet karaktär och berättar om varvsindustrins epok.

Utredningen beskriver översiktligt områdets historiska framväxt från medeltidens befästa berg, via 1800-talets industrialisering och 1900-talets storskaliga varvsindustri fram till idag. Utredningsområdets stadsbild och karaktär beskrivs också, och tre geografiskt avgränsade karaktärsområden beskrivs. De tre karaktärsområdena utgörs av *Slottsberget*, *Reglerad arbetarbebyggelse på Skateberget* och *Varvsindustrin*. Bebyggelsen inom planområdet har inventerats exteriört och interiört, och samtliga fyra byggnader beskrivs i ett eget kapitel, där redovisas även respektive byggnads värdebärande fysiska uttryck.

Följande kulturhistoriska sammanhang har identifierats inom utredningsområdet: Varvsindustrin, Uppförandet av arbetarbostäder, Det befästa Lindholmen samt Älvrummet. De två första uttrycken sammanfaller tydligt med samtliga av riksintressets uttryck. Disponentvillan, F.d. gasverksbyggnaden, F.d. varvskontoret och f.d ritkontoret bedöms samtliga vara sådana särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader som avses i 8 kap. 13 § i Plan- och bygglagen. Även torrdockan från 1875, intilliggande storskaliga varvsbyggnader, äldre historiska spår som kajer, stapelbädd etc utgör tillsammans med Lindholmens bevarade arbetarbostadsbebyggelse på Slotts- och Skateberget kulturhistoriskt värdefulla uttryck inom utredningsområdet.

Utredningen fokuserar endast på kulturmiljöns befintliga värden och platsens förutsättningar. Målsättningen är att platsens kulturvärden ska tas tillvara i den fortsatta detaljplaneringen. Nästa steg av processen är att analysera detaljplaneförslaget konsekvenser ur ett kulturmiljöperspektiv.

Innehållsförteckning

Inledning	5
Bakgrund och syfte	5
Uppdrag och metod	5
Medverkande	5
Avgränsningar	5
Förutsättningar	7
Lagskydd.....	7
Planeringsförutsättningar	10
Tidigare ställningstaganden och utredningar	11
Övergripande historik	12
Försvarsstrategisk plats.....	12
Lindholmens varv	13
Bostadsbebyggelsens framväxt	18
Stadsbild och karaktär	19
Slottsberget.....	21
Reglerad arbetarbebyggelse på Skateberget	23
Varvsindustrin	25
Planområdet - Varvsbyggnaderna på Skateberget.....	27
Byggnadsbeskrivningar	29
Varvskontoret	29
Ritkontoret.....	34
Disponentvillan, Lindholmen 6.9	38
Gasverksbyggnaden, Lindholmen 6.11.....	42
Siktlinjer och vyer	45
Kulturmiljöanalys	49
Kulturhistoriskt sammanhang	49
Riksintressanta uttryck med relevans för planområdet.....	51
Vyer och siktlinjer av särskild betydelse för riksintresset	52
Kulturhistoriskt värde	53
Kritiska punkter och aspekter	54
Rekommendationer	55
Källförteckning	56
Skriftliga källor	56
Arkiv och övriga handlingar	56

Inledning

Bakgrund och syfte

Planområdet ligger placerat på Skateberget, ett topografiskt upphöjt och visuellt välexponerat läge, utmed Göta älv på norra älvstranden vid Lindholmen. Fyra byggnader finns idag uppförda inom planområdet, som ansluter till Plejadgatan och Verkmästaregatan. Planområdet ligger i ett kulturhistoriskt viktigt sammanhang och inom riksintresse för kulturmiljövården.

Syftet med detaljplanen är att ge möjlighet till skola, kontor och bostäder. Santosskolan hyr för närvarande in sig med tidsbegränsat bygglov i varvets gamla kontorsbyggnader. Ny detaljplan föreslås tillåta påbyggnad av 2-3 våningar på den låga kontorsbyggnaden (f.d. ritkontoret) samt nybyggnation av bostäder i 5-6 våningar intill gamla gasverksbyggnaden som bevaras. Disponentvillan inrymmer idag studentbostäder, planförslaget möjliggör bostäder även i Disponentvillan.

Inom ramen för detaljplanearbetet har denna kulturmiljöutredning tagits fram, som ska ligga till grund för det fortsatta arbetet med planförslaget samt en antikvarisk konsekvensbeskrivning. Kulturmiljöutredningen syftar till att ge en samlad bild av stadsdelens kulturhistoriska, arkitektoniska och upplevelsemässiga kvaliteter i sitt stadsbildsmässiga sammanhang.

Uppdrag och metod

Föreliggande kulturmiljöunderlag för detaljplan för skola, bostäder vid Plejadgatan (Lindholmen 6:9 med flera) inom stadsdelen Lindholmen har upprättats av Norconsult AB på uppdrag av Göteborgs Stads stadsbyggnadsförvaltning genom projektledare Diddi Carlson och antikvarie Madelene Seberbrink.

Kulturmiljöutredningen ska:

- Ge en differentierad kunskapsgrund som bidrar till en övergripande förståelse av områdets kulturmiljö-kvaliteter som berättande och upplevelserika miljöer i sitt historiska stadsbyggnadssammanhang.
- Synliggöra kulturvårdande ingångsvården som en självklar del av det kommande analysarbetet om lämplig fortsatt planeringsinriktning, samt i fortsatt arbete med formulering av framtidsytande förhållningssätt för fortsatt planering.
- Ge en fördjupad kunskap om riksintressets innebörd och fysiska egenskaper.
- Redogöra för den stadsbyggnadshistoriska bakgrunden och de successiva förändringar som undersökningsområdet har genomgått, illustrera på vilket sätt detta är avläsbart idag, samt betydelse av dessa för riksintresset för kulturmiljövården.
- Verka som ett stöd för planen vid utvärdering och konsekvensbeskrivning av planförslaget relativt identifierade kulturmiljö-kvaliteter i steg 2.

Arbetet med kulturmiljöutredningen har utförts under höst-vinter 2024.-2025

Metodiken utgår från Riksantikvarieämbetets Plattform för kulturhistorisk värdering och urval, Boverkets digitala vägledning Tema Kulturvården samt Boverkets föreskrifter kring värdering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader (BFS 2016:6, 1:2213). Utgångspunkten är att värdering och urval av värdefulla kulturmiljöer och kulturhistoriska särdrag beskrivs och motiveras på ett genomskiktligt vis.

Medverkande

Uppdragsledare är bebyggelseantikvarie Mikael Hammerman, certifierad sakkunnig avseende kulturvården KUL 2. Kulturmiljöunderlaget har tagits fram av bebyggelseantikvarie Felix Johansson, certifierad sakkunnig avseende kulturvården KUL 2. Rapporten är granskad av Lisa Sarban, bebyggelseantikvarie och certifierad sakkunnig avseende kulturvården KUL 2.

Avgränsningar

Den geografiska avgränsningen för uppdraget utgörs av ett utredningsområde som omfattar planområdet sett i ett större sammanhang i relation till omgivande kulturmiljöer och för planen berörda uttryck av riksintresse för kulturmiljövården. Eftersom planområdet ligger i ett välexponerat läge, har undersökningsområdet utvidgats till att omfatta ett större område än planområdet. Detta i syfte att erhålla en kulturmiljö- och stadsbildsanalys som gör det möjligt att kunna bedöma mer långsträckta visuella och historiska samband i riksintressemiljön.

Byggnadsinventeringen avgränsas till de byggnader som är belägna inom planområdet. Plan 2 på f.d. ritkontoret samt trapphus till källare och skyddsrum under f.d. ritkontoret har ej inventerats då lokalerna ej var tillgängliga vid inventeringstillfället.

Utredningsområdet ungefärligt markerat med svart cirkel med utmarkerade byggnader inom planområdet.
Ortofoto: Göteborgs stad 2023.

Förutsättningar

Lagskydd

Plan- och Bygglagen

Plan- och bygglagens hänsyn- och varsamhetskrav (PBL 2 kap 6§ och 8 kap 14§ samt 17§) gäller vid planering inom hela utredningsområdet. Det innebär att vid planläggning och i ärenden om bygglov ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av god helhetsverkan. Ändringar av byggnader ska alltid göras varsamt och deras värden och kvaliteter ska tas till vara.

Särskilt värdefull bebyggelse, särskilt värdefulla bebyggelsemiljöer, allmänna platser och tomter ska skyddas mot förvanskning. Gasverksbyggnaden och Disponentvillan omfattas av rivningsförbud, skydds- och varsamhetsbestämmelser i gällande detaljplan.

Kulturmiljölagen

Fornlämningar

Inga kända fornlämningar finns inom planområdet. En del av det större utredningsområdet är beläget inom fornlämningen L1960:2298, som består av ett borgområde utan synlig lämningar ovan mark på Slottsberget.

Byggnadsminnen

Inom planområdet finns inga byggnadsminnen, men i anslutning till planområdet ligger Aftonstjärnan, som skyddas som byggnadsminne sedan 1995.

Miljöbalken

Riksintressen för kulturmiljövården

Riksintressen regleras enligt 3 kap 6§ Miljöbalken. Ett om-

råde som pekats ut som riksintresse bedöms ha så stora kulturhistoriska värden att det är av vikt för hela landet. I den fysiska planeringen ska utpekade riksintressen ges en särskilt tyngdvikt gentemot andra allmänna intressen. Riksintressen ska skyddas mot påtaglig skada, om en åtgärd innebär påtaglig skada på de värden som ligger till grund för utpekandet är åtgärden inte tillåtlig enligt Miljöbalken. Även om skadan inte kan anses som påtaglig ska särskild hänsyn till de riksintressanta värdena visas.

Det finns allmänna råd om tillämpningen av miljöbalkens bestämmelse, framtagna av Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet: NFS 2005:17. De allmänna råden anger bland annat att en påtaglig skada kan uppstå om en åtgärd kan mer än obetydligt skada något av de kulturvärden som utgör grunden för riksintresset. En negativ och irreversibel inverkan på något värde som utgör grunden för riksintresset bör som regel anses utgöra påtaglig skada på kulturmiljön. Vid bedömningen av om en skada skall anses påtaglig bör det vidare beaktas att olika områden är olika känsliga för påverkan. Även tidigare ingrepp och/eller skador bör beaktas. Ytterligare aspekter som tas upp är att ett ingrepp som endast berör en liten del av ett riksintresseområde kan åsamka påtaglig skada samt att åtgärder utanför ett riksintresseområde kan påverka värdena inom området så att påtaglig skada uppstår.

Riksintressen för kulturmiljövården är sammanhängande kulturmiljöer av stor betydelse ur ett nationellt perspektiv. Det är områden som särskilt väl belyser viktiga historiska skeenden. De värden som ligger till grund för utpekandet är knutna till såväl enskilda objekt och delområden som till miljöns kulturhistoriska och rumsliga samband.

För riksintresset Lindholmen [O 2:3] finns ett kunskapsunderlag som avser förtydliga riksintressets uttryck och motiv, vilket redovisas sammanfattat på nästa sida. Stadens vägledning för riksintressen för kulturmiljövården redovisas i anslutning till text om översiktsplanen på sidan 9.

Riksintresse för kulturmiljövården Lindholmen [O 2:3]

Revideringsdatum: 1997-08-18

Motivering:

Bostadsområde för arbetarna vid Lindholmens varv, som visar varvsarbetarnas levnadsförhållanden under 1800-talets senare del, med självbyggeri i de bohuslänska fiskelägenas tradition men också bebyggelse efter mer planmässig stadskaraktär.

Uttryck för riksintresset:

Torrdockan mot älven - insprängd 1875, senare utvidgad - och andra lämningar av varvsmiljön. Slottsbergets bebyggelse som visar hur de inflyttade varvsarbetarna i sitt anvisade bostadsområde tagit med sig byggnadsskicket i de bohuslänska kustsamhällena, men också mer planmässigt på bergets någorlunda jämna hjassa. Den lägre inlandsplatån med större, avlånga kvarter och ett strikt radsystem av fritt liggande trähus i 2-3 våningar av olika varianter (o.1885-90), blandade med landshövdingehus (o.1900-20). Planmönstret och bebyggelsens karaktär. De verandaliknande förstugorna mot gården och staketinhägnade planteringar mot gatan. "Af-tonstjärnan", arbetarnas eget Folkets Hus från 1902

Lindholmen (O:23) - Uttolkning av riksintresse för kulturmiljövården

Göteborgs stad har tagit fram ett kunskapsunderlag i syfte att tolka och precisera innebörden av beslutstexterna till riksintresseområde för kulturmiljövården Lindholmen (O:23). Utifrån kartor och illustrationer presenteras det kulturhistoriska sammanhang (innehåll) som bär riksintressets uttryck och motiv tillsammans med områdets övergripande karaktärsdrag. Övergripande förhållningssätt för riksintresset ges tillsammans med rekommendationer för hur viktiga fysiska och rumsliga uttryck ska värnas.

Utdrag som beskriver riksintressets uttryck som skall bevaras och tillvaratas:

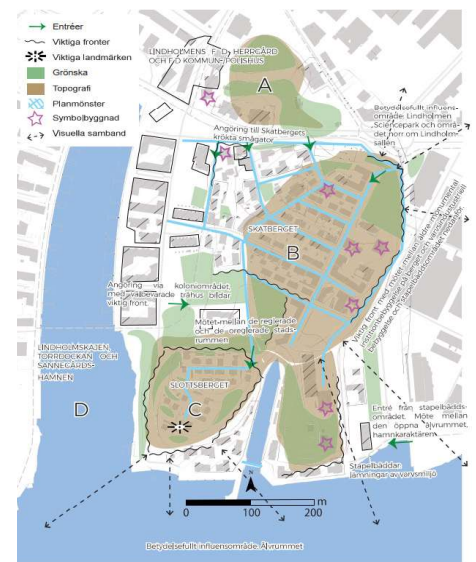
Övergripande karaktärssegenskaper:

Visuella samband mellan älvrummet, omgivande hamnmiljö, Sörhallsberget och stort utbud av utblickar med långa siktlinjer mot det rymliga älvrummet och södra älvsstrandens silhuett. Viktiga visuella samband får ej brytas. Planerade förändringar som kan påverka siktlinjer ska utredas genom siktlinjeanalys.

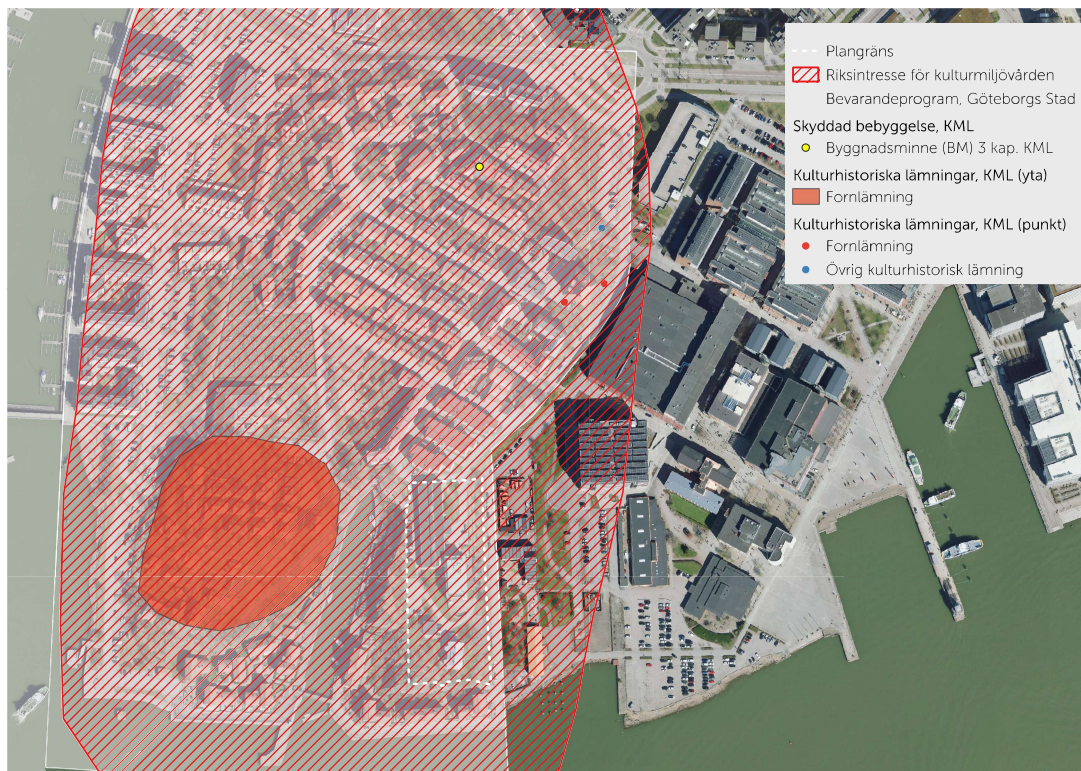
Fysiska och rumsliga uttryck som skall värnas:

- Entréer till och inom området; Hamnentrén längs kajen vid stapelbäddarna, den öppna och gröna angoringspunkten intill koloniträdgården, angoring till Skatbergets krokta smågator från norr och entré till Slottsberget från norr. Entrémotiv bestående av samverkan mellan gator och gångstigar, bebyggelse, stenmurar, trappor, grönska, topografi och betydelsefulla fronter är särskilt känsliga för förändring och ska värnas.
- Byggnader med en starkt symbolladdad och identitetsskapande betydelse för riksintresset, i flera fall bestående av institutionsbyggnader eller allmänna inrättningar med tillhörande parkmiljö/skolgård/gårdsmiljö. Byggnadernas synlighet och monumental verkan i stadsrummet ska värnas. Tillhörande skolgård/park-/gårdsmiljö behålls obebyggd med bevarad karaktär vad gäller grönska, äldre gårdsbebyggelse och funktion som öppen plats.

- Skatbergets reglerade gatunät som terränganpassats med ibland krokta gator, Slottsbergets oreglerade och slingrande vägsträckning över berget, med anslutande mindre promenadstigar och trappor. Gatunät och gatukaraktär, stigar och trappor värnas.
- Frodig grönska inom området, både anlagd och halvild, bidrar till rumslighet och pittoresk småstadskaraktär. Den fungerar både sammanlänkade inom området och avgränsande mot omgivande område med annan karaktär. Grönska inom området ska värnas.
- Topografin med branta och kala klippor och berg förstärker skärgårdskaraktären. Topografin ska behållas opåverkad och visuellt synlig.
- Viktiga fronter som annonserar området utåt, där bebyggelsekaraktären i samverkan med grönska och planmonster är särskilt viktig. Fronterna ska bibehållas och inte byggas för med närliggande bebyggelse. Planerade större förändringar som kan påverka fronter och visuella samband ska utredas genom stadsbildsanalys.
- Landmärke bestående av Slottsbergets front, som bidrar till riksintresseområdets silhuett och annonsering mot övriga staden. Landmärkets synlighet i älvrummet värnas. Bebyggelse på och nedanför Slottsberget ska undvikas.

Karta ur kunskapsunderlaget för Lindholmen O:23 riksintresse för kulturmiljövården framtaget av Göteborgs stad, som visar fysiska och rumsliga uttryck som ska bevaras.

Lagskyddade och utpekade kulturmiljöer omkring planområdet.
Ortofoto: Göteborgs stad 2023.

Planeringsförutsättningar

Översiktsplan

Göteborgs stads översiktsplan antogs i december 2021. I ÖP anges markanvändningen för planområdet som Blandad stadsbebyggelse- Utvidgad innerstad, med följande rekommendationer:

Innerstaden (stadskärnan och den utvidgade innerstaden) ska kompletteras så att bostäder, service och arbetsplatser även fortsättningsvis blandas. Verksamheter som är störande för sin omgivning ska undvikas. Nybyggnation ska i första hand ske på redan ianspråktagen mark. Vid komplettering med bostäder och arbetsplatser ska alltid samhällsservice som exempelvis skola och förskola, säkerställas i närområdet eller vid behov tillskapas.

Inriktningen för innerstaden som helhet är hög täthet och funktionsblandning. Inom området bör en differentiering av funktionsblandning och täthet kopplas till läge enligt följande:

Hög exploateringsgrad med hög andel verksamheter och lågre bostadsinnehåll i noder.

Medelhög exploateringsgrad med jämn blandning av bostäder och verksamheter i stråk.

Lågre exploateringsgrad med högt bostadsinnehåll i mellanområden.

Tillgänglighet för fotgängare och cyklisterna ska stärkas. I stadskärnan och i den utvidgade innerstaden behöver kollektivtrafiken anpassas till omgivande stadsmiljö. Kollektivtrafik i hög hastighet ska om möjligt ske planskilt. Vid förändringar ska hänsyn tas till den befintliga bebyggelsens karaktär och kulturhistoriska innehåll. Särskilt gäller detta i den historiska stadskärnan.

All typ av handel ska främjas, men anpassas till den täta stadens premisser. Viktiga handelsstråk och kopplingar ska prioriteras och målpunkter med koncentrerad handel utvecklas för att utvidga centrum och skapa fler och längre handelsstråk.

För området gäller även tematiska inriktningar för Gestaltad livsmiljö, Parker, natur och vatten, bostäder, Samhällsservice och teknisk försörjning, Mobilitet och infrastruktur, Näringsliv och handel samt Hälsa och säkerhet.

Markanvändningen vid f.d. Varvskontoret och Ritkontoret (idag inrymmandes bl.a. Santosskolan) anges även som Blandad stadsbebyggelse - Högskola och universitetsområde, med följande rekommendationer:

I den fysiska planeringen ska hänsyn tas till lärosätets expansionsbehov, både avseende kärnverksamheten, önskemål om student- och forskarbostäder samt rumsliga behov hos verksamheter som är nära kopplade till lärosätets verksamhet, där den fysiska närheten mellan dem är av betydelse.

Som en bilaga till Översiktsplanen finns också en vägledning för riksintressen för kulturmiljövården - Översiktsplan för Göteborg Vägledning för riksintressen för kulturmiljövården Bilaga till antagandehandling december 2021.

I vägledningen listas ett antal förändringsanspråk som kan innebära påverkan på riksintressets uttryck samt stadens förhållningssätt för att tillgodose riksintressets anspråk.

Inom riksintresseområdet Lindholmen [O 2:3] finns följande förändringsanspråk som kan innebära påverkan på riksintressets värdebärande uttryck:

- Stadsutveckling med bebyggelseförtätning
- Ny förbindelse över älven

Genom följande förhållningssätt avser staden tillgodose riksintresset Lindholmen [O 2:3]:

- Områdets helgjutna karaktär, småskalighet och höga kulturvärden innebär en generell sett hög känslighet för förändringar. Yttersta restriktivitet mot förtätning råder inom området Slottsberget.
- Byggnader uppförda före 1920-talets bebyggelseexpansion och som till sin karaktär är någorlunda välbevarad ska behandlas som särskilt värdefull om man inte kan motivera varför de inte anses vara det (BFS 2016:6).
- Eventuella förändringar i stadsmiljön ska präglas av en särskilt hög arkitektonisk kvalitet och ett medvetet förhållningssätt till bebyggelsens ursprungliga utformning, från de stora dragen i stadsbilden till detaljer, material och kulörer. Förändringar av enskilda byggnader ska framförallt undvikas där de kan uppfattas i gaturummet och därmed påverka intrycket av stadsbilden.
- Även rummen mellan husen är att betrakta som självklara och omistliga delar av kulturmiljön; tomter, trädgårdar, gaturum och platser med sitt inslag av växtlighet, staket, murar, trappor, mm som utgör del i den byggda och gestaltade miljön. Grönska inom området ska värnas. Bergssluttningarna med för stadsbilden värdefull randgrönska ska värnas som ett grönbälte kring området. Det befintliga gaturummet ska bevaras.
- Topografin ska behållas opåverkad och visuellt synlig. Områdets fronter mot älven värnas som del i stadens siluett och älvrummets stadsbild. Viktiga visuella samband ska värnas.
- Skolgård/park-/gårdsmiljö behålls: obebyggd med bevarad karaktär.
- Vid klimatåtgärder ska de kulturhistoriska förutsättningarna inkluderas tidigt i planeringsprocessen.

För riksintresset pekas följande övergripande karaktärsdrag ut som särskilt viktiga att värna:

- Bebyggelsemiljön på Slottsberget i sin helhet
- Områdets grönska, planmonster och gaturum. Stigar och trappor.

- Fritt liggande äldre institutionsbyggnader
- Bebyggelsens småskalighet och låga höjd
- De för Lindholmen karaktäristiska åttamannahusen, landshövdingehus, småskalig trähusbebyggelse
- Kajområdets hamnkarakter
- Visuella samband mellan älvrummet, omgivande hamnmiljö, Sörhallsberget och stort utbud av utblickar med långa siktlinjer mot det rymliga älvrummet och södra älvrändens siluett.
- Entréer till området och deras karaktär
- Parkmiljöer/skolgårdar/gårdsmiljöer
- Viktiga fronter som annonserar området utåt, där bebyggelsekaraktären i samverkan med grönska och planmonster är särskilt viktigt.
- Bergshojderna med sin topografi, berg i dagen och randgrönska.

Gällande detalj-/stadsplan

För större delen av planområdet gäller en äldre ändring av stadsplanen, för del av stadsdelen Lindholmen i Göteborg (1480K-II-2686), från 1948. Planen hanterar inga kulturhistoriska värden men i planbeskrivningen konstateras att "Det av förslaget berörda höjdområdet utgör ett ur stadsbildssynpunkt mycket utsatt parti" och att bebyggelsen höjd därför hålls nere.

För en mindre del av planområdet gäller en något nyare detaljplan för Disponentvillan och f.d. gasverksbyggnaden (1480K-II-4993), antagen 2010. Båda byggnaderna omfattas av skydds- och varsamhetsbestämmelser samt rivningsförbud och är således att betrakta som särskilt kulturhistoriskt värdefulla enligt PBL 8 kap §13. Följande bestämmelser gäller för de två byggnaderna:

- k Varsamhet ska iakttas vid underhåll av fasader
 q Byggnaden får inte rivas och befintliga tegel- respektive träfasader skall bevaras samt fasadindelningen skall bevaras.

Tidigare ställningstaganden och utredningar

Göteborgs bevarandeprogram - Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, ett program för bevarande del I
 Göteborgs Stads bevarandeprogram är antaget av Kommunfullmäktige och utgör stadens huvudsakliga kunskapsunderlag vid hanteringen av kulturhistoriska värden i plan- och bygglovsärenden. De byggnader och bebyggelsemiljöer som finns med i bevarandeprogrammet bedöms som särskilt värdefulla (8 kap. 13§ PBL). Programmet beskriver i korthet vad som är särskilt värdefullt eller karakteristiskt.

Planområdet är beläget inom området *Lindholmen 35:A* och beskrivs enligt följande:

Motivering:

Trots relativt stora förändringar ger den bevarade äldre bebyggelsen på Lindholmen en god uppfattning om hur en arbetarstadsdel fungerade kring sekelskiftet 1900. Av särskilt intresse är att den vuxit fram i nära beroende av varvet men utan överordnad planering och delvis genom självbyggeri samt att den har en gles husgruppering och speciella hustyper.

Torrdockan från 1875 är något utvidgad och har idag en ny funktion, men ger ändå exempel på en tidig anläggning inom varvet. Den visar också genom sitt läge, hur totalt arbetsplats och bostäder varit integrerade på Lindholmen. Utvecklingen före varvets tid kan delvis utläsas i den nuvarande bebyggelsen. Slottsberget markerar läget för den medeltida borgen. Lindholmsvägen är en utbyggnad av den gamla vägen som ledde till det nu rivna "Lindholms säteri" och "Lindholms Herrgård" är bevarad.

Beskrivning – karaktär:

Karaktäristiskt för bostadsmiljön är läget vid älven och den nära

kontakten med f.d Lindholms varv. Den bevarade bebyggelsen omfattar ett 20-tal bostadshus på Slottsberget och cirka 30 äldre bostadshus i den inre delen. Inom och intill bostadsområdet finns också flera andra byggnader t ex skola, "Aftonstjärnan", hamnarbetarkontor och "Lindholms Herrgård". De flesta av byggnaderna är relativt låga och friliggande men utformningen varierar.

F.d disponentbostad och varvskontor, kv 6:4

På Skatberget ligger f.d disponentbostaden uppförd cirka 1860 och en kontorsbyggnad från 1950-talet. Bostadshuset har ett högt och fritt läge. Det är av trä i 2 våningar med bred frontespis. Kontorshuset har 3-4 våningar och indragen takvåning. Fasaderna är av gult tegel med enkel mönstermurning längs taklisten och mellan fönstren. Entrépartiet omfattar två pardörrar inramade med natursten samt en bred naturstenstrappa.

Andra kunskapsunderlag

Följande rapporter, utredningar mm. berör hela eller delar av utredningsområdet och utgör underlag för såväl analys som förståelse för området i sin helhet.

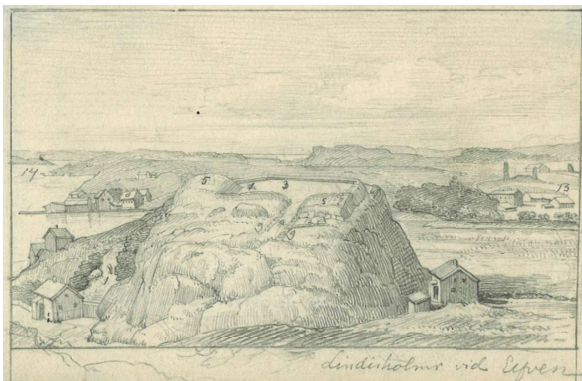
- Kulturmiljöutredning – Linbanan station Lindholmen, Tyréns (2017)
- Lindholmen - Kulturmiljö- och stadsbildsanalys, Melica (2012)
- Kulturmiljöunderlag Lindholmen, Göteborgs stadsmuseum (2017)

Övergripande historik

Försvarsstrategisk plats

Lindholmens historia sträcker sig långt bakåt i tiden. Under 1200- och 1300-talen omnämns i skriftliga källor en borg som stod uppförd på Slottsberget, vilken bland annat beboddes av kung Magnus Eriksson under mitten av 1300-talet. Borgen hade ett strategiskt viktigt läge i försvaret av älvmyningen i Göta älv, vilken utgjorde den naturgeografiska förutsättningen för befästningens grundande och sedermera även staden Göteborgs grundande.

Lindholmen utgjordes vid den tiden av en holme som låg avskild från Hisingen genom ett vattendrag. Hur länge borgen brukades är oklart, men dess funktion som befästning förefaller ha försvunnit redan under 1400-talet. De sista murresterna från borgen revs så sent som 1875.

Skiss över Slottsberget åt väster som visar de ruiner och murrester som då fanns kvar efter den medeltida borgen. Blyertsskiss: 1864, Brusewitz.

Lindholmen var fram till 1800-talets mitt avskild från Hisingen genom ett vattendrag. På en karta från 1810 syns fortfarande ruinerna efter Lindholmens borg. Karta Lantmäteriet.

Lindholmens varv

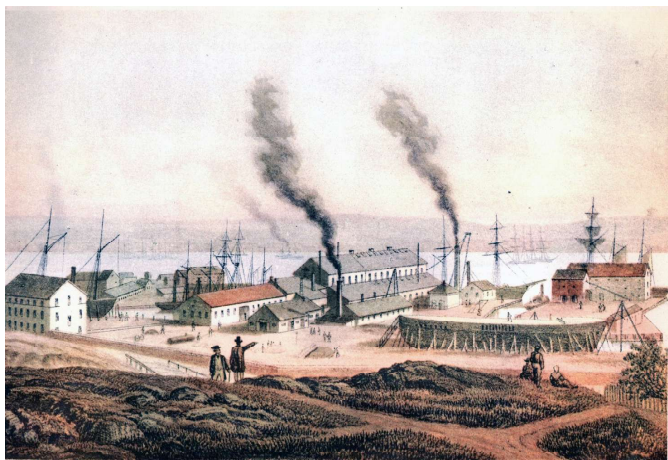
Varvsverksamhet har lång kontinuitet på Lindholmen, då det redan under 1500- och 1600-talen byggdes skepp till svenska flottan nedanför Slottsberget. Marken i övrigt brukades i huvudsak som jordbruksmark och var under 1800-talet uppdelad mellan två stora gårdsanläggningar, Lindholmens säteri och Lindholmens herrgård.

Lindholmens varv anlades 1845 av T.W. Tranchell efter att mark förvärvats från Lindholmens säteri och blev

på så vis det första området på norra älvstranden att nyttjas för industri i större skala.

Etableringen föranleddes av att en plan för upp-
muddring av Göta älv och för hamnanläggningar
vid norra älvstranden fastställdes 1843. Till en början
byggde och reparerade varvet träbåtar men expan-
derade snabbt och utökades med mekanisk verkstad
där även ångfartyg i järn byggdes, särskilt ångslupar.
Utöver fartyg tillverkade varvet även bland annat ång-
pannor, värmeanläggningar och gjutjärnsstaket.

Efter ekonomiska svårigheter under 1850-talet gick
Motala verkstad in som huvudägare. Varvet återhäm-
tade sig därefter och hade under 1860-talet vuxit sig
till sådan storlek att den mätte sig med Göteborgs
andra stora mekaniska verkstad vid tiden, Keillers
Mekaniska verkstad. Nuvarande Disponentvillan upp-
fördes kring denna tid på Skateberget för att inhysa
Lindholmsvarvets disponent.

Lindholmens varv kring 1870-talet, vy mot älven. Teckning hämtad ur "Sveriges industriella etablissementer", 1875.

Disponentvillan (längst till vänster) samt intilliggande träbebyggelse på Skateberget, vy mot norr. Stora delar av berget som syns på bilden är idag bortsprängt. Foto: 1870. Sven Almqvists arkiv, Riksarkivet.

Situationsplan över varvsområdet från 1872. Disponentvillan syns tydligt på Skatebergets södra del.
Karta: Lantmäteriet.

Under 1870-talets högkonjunktur blomstrade verksamheten och Slottsberget inköptes. Som en del i denna expansion anlades torrdockan mellan Slottsberget och Skateberget, som vid sitt färdigställande 1875 var landets största. Den anlades med hjälp av statliga medel och behövdes för att kunna torrsätta större fartyg, däribland från den svenska marinen som var en stor kund. Varvet byggde exempelvis pansarbåten "Svea" 1889 och torpedkryssaren "Örnen" 1887. Omkring 1890 hade varvet omkring 1400 anställda och var Göteborgs största företag.

Varvet genomlevde under 1900-talet första årtionden flera upp- och nedgångar, men efter andra världskri-

get stabiliserades situationen då den ökade världshandeln ledde till en stor efterfrågan på nya fartyg. I ljuset av detta genomfördes i slutet av 1940-talet en upprustning av varvet, där bland annat nya fartygsbäddar, plåthall och verkstadskontor uppfördes. Inom planområdet uppfördes 1945 ett karbidgasverk för att förse varvet med acetylengas för svetsning och 1949 planerades ett nytt huvudkontor i fem våningar med tillhörande ritkontor, vilket visar på den goda lönsamheten efter kriget. En arkitektävling hölls, och det vinnande förslaget "Ararat" av Sven Brolid låg till grund för stadsplaneändringen samt Ritkontorets utformning. Huvudkontoret kom dock att uppföras åtta år senare, då endast ritkontoret uppfördes först.

Under högkonjunkturen på 1960-talet hade varvet hela 1800 anställda.

Den annalkande varvskrisen tillsammans med stora förlustaffärer vid 1960-talets slut, resulterade dock i att varvet leverade sitt sista fartyg 1969 som självständigt varv.

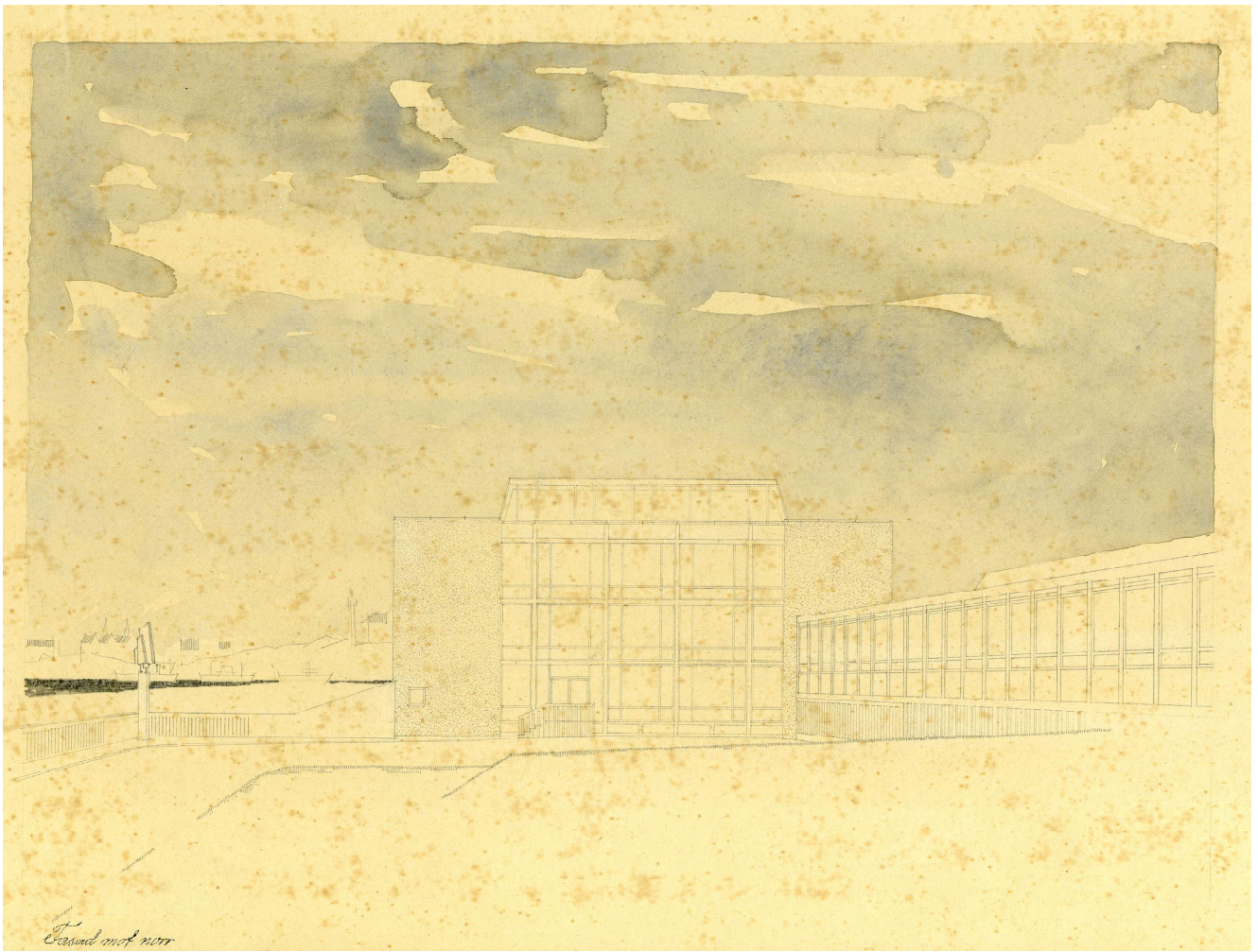
1970 övertog Eriksbergs varv verksamheten på Lindholmen som succesivt minskades och 1985 kom att upphöra helt, efter att de sista åren enbart hyst reparationsverksamhet.

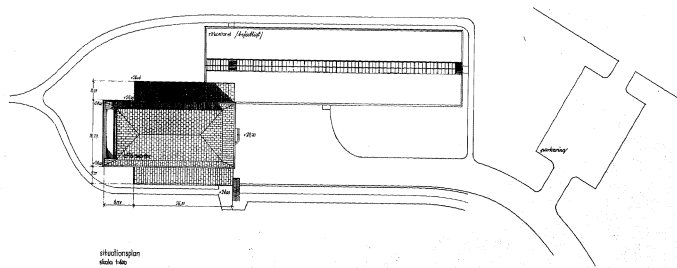
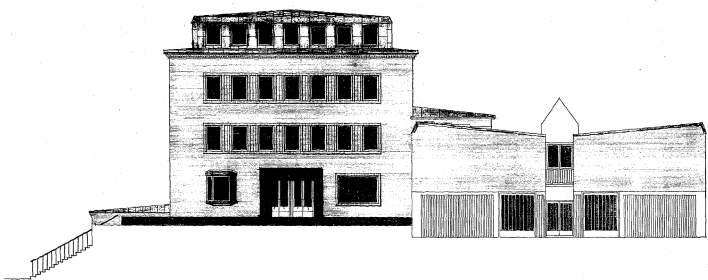

Vy över Lindholmens varv åt norr, snarlik den på föregående sida, i samband med sjösättningen av pansarskeppet "Njord". Skateberget kan skimras till vänster. Foto: 1898. Carlotta, Göteborgs historiska museum.

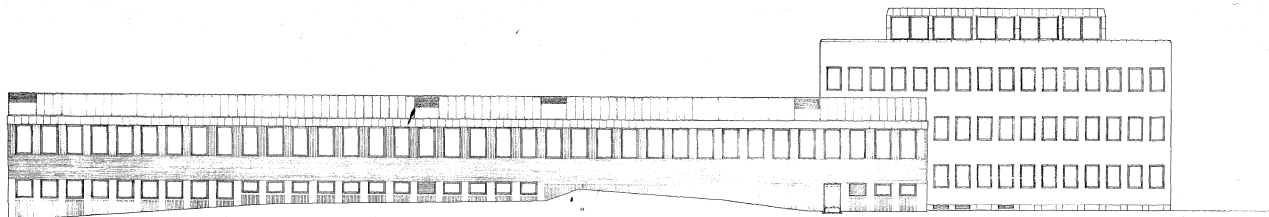
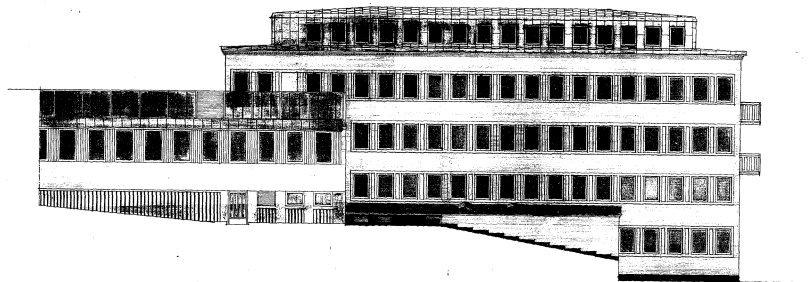
Flygfoto över Lindholmens varv åt nordost. Planområdet och dess bebyggelse ses till vänster i bild. Foto: 1961. Carlotta, Sjöhistoriska museet.

skeppföreläsning
skala 1:400

Nybyggnadsritningar, Varvskontoret 1957 ovan och t.h.
Ritkontoret, 1949 nedan.

Skiss med väder

Bostadsbebyggelsens framväxt

Parallellt med varvets anläggande och expansion under 1800-talets andra hälft, växte en oreglerad bostadsbebyggelse fram bestående av mindre trähus anpassade till terrängen. Varvsarbetarna slog sig många gånger samman och uppförde tillsammans byggnader som innehöll fyra eller åtta lägenheter med ett rum och kök vardera. Byggnaderna uppfördes både på det av varvet ägda Slottsberget, men även på på Skateberget, där tomter såldes av de ägande bönderna. En skola uppfördes också.

Under 1900-talets första år kompletterades den oreglerade bebyggelsen med åtta landshövdingehus i en mer stadsmässig struktur med avlånga kvarter. Varvsarbetarnas egna Folkets hus "Aftonstjärnan" uppfördes också vid denna tid. Kring 1920 var bostadsområdet på Lindholmen helt utbyggt och bestod av ca 130 bostadshus, tre skolbyggnader och hade drygt 4 000 invånare. Under perioden 1940–1970 revs dock flera bostadshus för att ge plats åt varvsverksamheten och antalet boende på Lindholmen minskade kraftigt.

Att Slottsbergets äldre bebyggelse utgjorde en värdefull miljö hade diskuterats redan på 1920-talet, men det var först under 1970-talet som det togs ordentligt tag i bevarandefrågan för bostadsbebyggelsen på Lindholmen i sin helhet. Detta mynnade ut i framtagandet av en stadsplan där ett femtiotal hus kom att bevaras och ett antal hus rivs för anpassad nybyggnation. Ombyggnaden av området genomfördes under åren 1980–1995. Under 1990-talet uppfördes det i områdets yttre delar ytterligare bostadshus, exempelvis mot älven nedanför Slottsberget och Skatberget.

Slottsberget fotograferat på 1920-talet. Foto från Göteborgs stadsmuseums samlingar.

Förmansgatan, 1940-tal. Foto från Göteborgs stadsmuseums samlingar.

Stadsbild och karaktär

Utredningsområdet är beläget på Hisingens norra älvstrand och präglas av en kontrastrik terräng med bergskärningar och beväxta höjder kring Slottsberget och Skateberget, omgärdat av flacka, hårdgjorda ytor utmed älven. En förhållandevis stor koncentration av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse finns uppförd inom utredningsområdet, främst bestående av bostadshus men också annan bebyggelse kopplad till den tidigare varvsverksamheten.

Planområdet är placerat på en höjd i landskapet och gränsar i söder till postmodern bostadsbebyggelse utmed älvstranden och mot öster av Lindholmens före detta varvsområde, som än idag präglas av en industrikaraktär med stora byggnadskroppar. Åt väster gränsar planområdet till den i berget insprängda torrdockan och den organiskt framvuxna bostadsbebyggelsen på Slottsberget. Åt söder gränsar området till en mer strikt planerad postmodern bebyggelsestruktur vid bergets fot. Mötet mellan de särpräglade bebyggelsestrukturerna gör platsen särskilt intressant och komplex.

Det här kapitlet beskriver tre geografiskt avgränsade karaktärsområden inom utredningsområdet samt en fördjupad del kring planområdets bebyggelse.

- Slottsberget
- Reglerad arbetarbebyggelse på Skateberget
- Varvsindustrin
 - Varvsbyggnaderna på Skateberget

Varje karaktärsområde beskriver ett eller flera kulturhistoriska sammanhang och fysiska uttryck idag kopplade till olika årsringar och skeenden i stadens historia.

Avslutningsvis följer en del som berör siktlinjer och vyer, och beskriver hur planområdet upplevs visuellt både på långt och kort avstånd.

Vy mot Skateberget och planområdet, från älven.

Slottsberget

Det delområde som i mångt och mycket dominerar utredningsområdets visuella uttryck från älvrummet och södra älvstranden är Slottsberget. Området är beläget på berget med samma namn och uppvisar ett organiskt framvuxet bebyggelsemönster med småskalig trähusbebyggelse, anpassad efter topografin. Områdets karaktär präglas av lummig grönska i de många privata trädgårdar som finns i området samt berg i dagen på många platser i området.

Bebyggelsen är i huvudsak från 1800-talets andra hälft och uppförd av varvsarbetare i de bohuslänska kustsamhällenas byggnadstradition. Bebyggelsen speglar varvsarbetarnas levnadsförhållanden, där bostäder ofta uppfördes i närheten av arbetsplatsen, såväl som de lokala byggnads- och hantverkstraditionerna vid ti-

Slottsberget präglas av småskalig trähusbebyggelse som är uppförd i de bohuslänska kustsamhällenas byggnadstradition.

Slottsbergets särpräglade karaktär ges av bergets branta topografi där bebyggelse och gatusträckningar är anpassade efter berget. Kartunderlag: Göteborgs stad.

Slottsberget med dess karaktäristiska bebyggelse utgör ett blickfång från älven.

den. Bebyggelsen har en sammanhållen karaktär med fasader klädda med ljus färgsatt träpanel, sadeltak, snickarglädje och tillhörande uthus. Bebyggelsen har också en sammanhållen skala om 1-2 våningar. Området karaktäriseras också av de många terrasserade trädgårdar med smala slingrande vägar och trappor som finns här.

Sammanfattad karaktär

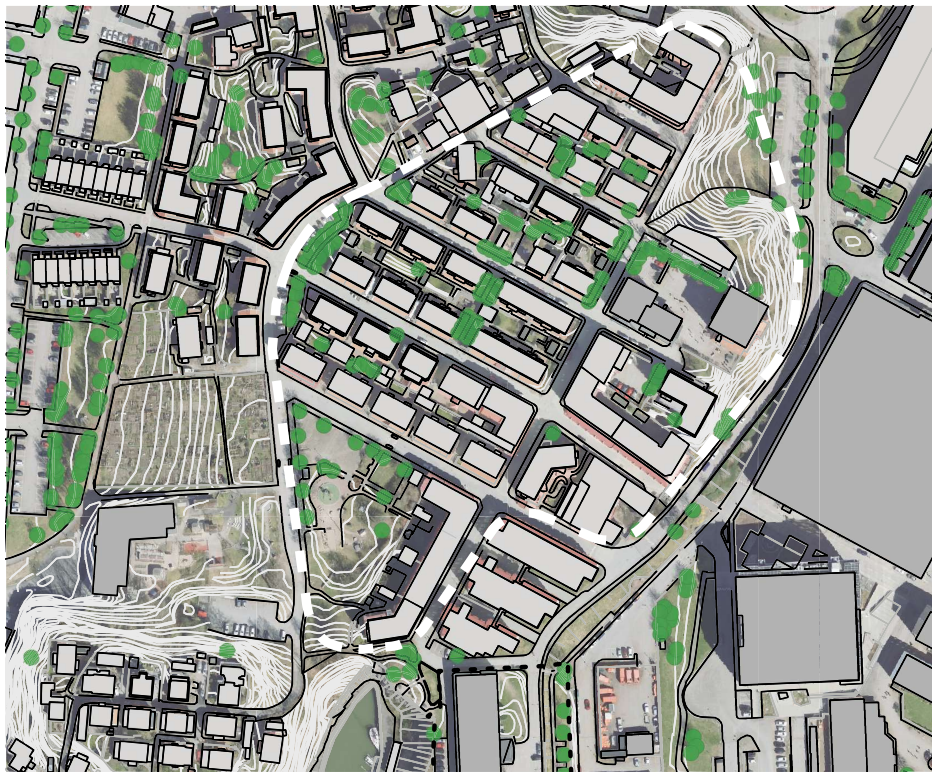
- Organiskt framvuxen bebyggelse som klättrar på berget.
- Sammanhållen skala om 1-2 våningar.
- Bostadsbebyggelse med träfasader i ljusa kulörer.
- Berg i dagen och lummiga trädgårdar.
- Del av Lindholmens siluett och ett blickfång från älven.

Reglerad arbetarbebyggelse på Skateberget

Den arbetarbebyggelse som uppfördes under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal i anslutning till Lindholmsvarvet, och som kompletterats i senare tid av modernare bostäder, utgör idag en väl sammanhållen och avgränsad bostadsmiljö.

Området karaktäriseras av rätvinkliga gator och halvslutna kvarter med bitvis gröna gaturum med förträdgårdar. Trä- och landshövdingehusen är klädda med ljus träpanel, har röda tegel- och plåttak, samt uthus. Karaktäristiskt är också de många verandaliknande förstugor som ligger placerade mot gården. Till följd av bebyggelsens placering på en höjd är de synliga från långt håll och bildar en särskilt viktig front åt öster, mot Lindholmsvarvets gamla industriområde.

Bebyggelsemönstret är planmässigt med kvartersindelningar och rätvinkliga gator, där bebyggelsen domineras av flerfamiljshus i trä och landshövdingehus i 2-4 våningar. Utöver flertalet äldre bevarade bostadshus återfinns också äldre allmänna byggnader såsom skolor, Folkets hus "Aftonstjärnan" och "Hamnarbetarkontoret". Sammantaget vittnar detta om områdets historiska, centrumässiga funktion, likväl som varvsarbetarnas levnadsförhållanden där bostäderna ofta uppfördes i närheten till arbetsplatsen.

Den reglerade arbetarbebyggelsen följer en rätvinklig gatustruktur med främst bostadsbebyggelse från det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet. Kartunderlag: Göteborgs stad.

Sammanfattad karaktär

- Strikt rätvinkligt planmönster
- Flerbostadshus i 2-3 våningar
- Bostadsbebyggelse med träfasader i ljusa kulörer.
- Småskaliga gårdsmiljöer.
- Väl synligt från det tidigare varvsområdet.

Karaktäristisk gårdsmiljö vid Förmansgatan.

Vy längs med Verkmästaregatan åt söder, i riktning mot planområdet.

Varvsindustrin

Området karaktäriseras av ett flertal lämningar och spår från varvsindustrins period såsom kajer, rester av stapelbäddar och storskaliga f.d. varvsindustribyggnader från 1940- och 1950-talen med stora avstånd mellan byggnaderna.

Uppe på Skateberget finns en del grönska samt före detta administrativa varvsbyggnader såsom Disponentvillan och Varvskontoret med ritkontor, där det sistnämnda uppvisar 1940-talets modernistiska arkitektur i gult tegel. Nedanför Skateberget och Slottsberget, mot älven, finns mer postmodern flerbostads-husbebyggelse som inordnats i topografin avseende skala och byggnadshöjd. Bebyggelsen skymmer dock bergssidorna. Den insprängda torrdockan mellan höjderna, med dess branta klippväggar, är ett starkt karaktärsdrag i området.

Även om området i sin helhet har genomgått stora förändringar sedan varvets nedläggning på 1970-talet, kan den äldre industrimiljön till stora delar skönjas, främst i dess struktur, med flertalet industrihistoriska spår såsom kajer, torrdocka, rester av stapelbäddar och storskaliga före detta varvsindustribyggnader invid stora hårdgjorda ytor.

Sammanfattad karaktär

- Storskalig struktur
- Stora byggnadskroppar placerade i nord-sydlig riktning samt i vinkel.
- Verksamhetsbyggnader med fasader i tegel samt enstaka med fasader av trä.
- Lämningar från varvsepoken samt kajer och öppna obebyggda ytor.

Varvsindustrin har gett området en storskalig prägel, med stora byggnadsvolymer och öppna obebyggda ytor, kajer och lämningar efter stapelbäddar mm. Bebyggelsen är uppförd i nord-sydlig riktning, och senare tillkomna varvshallar i vinkel mot den äldre strukturen. Kartunderlag: Göteborgs stad.

Till följd av sin upphöjda placering är planområdets byggnader väl synliga från det tidigare industriområdet i öster. Här rester efter äldre stapelbädd.

Rester av en stapelbädd i förgrunden, i bakgrunden skymtar bostadsbebyggelsen på Skateberget och senare tillkommen bebyggelse inom varvsområdet.

Spår efter varvsindustriella verksamheter nedanför Skateberget åt öster.

Torrdockan mellan Skateberget och Slottsberget anlagd 1875.

Planområdet - Varvsbyggnaderna på Skateberget

Uppe på Skateberget finns en del grönska i form av ett fåtal större uppväxta träd och mindre gräsytor med enstaka planteringar. Invid disponentvillan står en stor äldre lönn, och väster om Varvskontoret står en större lind. Längs planområdets nordvästra kant finns också en trädrad med lönn. Enstaka björkar och mindre träd finns inom planområdet. Planområdets sydvästra hörn är en av bergets högsta punkter, med låg växtlighet och berg i dagen. På berget står också ett gjutjärnskors utplacerat av ordenssällskapet Coldinuoorden. En äldre kallmurad stödmur avgränsar disponentvillans trädgård mot norr.

Kring kontorsbyggnaderna är marken asfalterad och så väl tillfartsvägar som parkeringsytor och skolans basketplan och amfiteater består av hårdgjorda ytor.

På höjden ligger även bebyggelse kopplad till den tidigare verksamheten i form av före detta administrativa varvsbyggnader såsom Disponentvillan, Varvskontoret, Ritkontoret samt en mindre gasverksbyggnad, där merparten är uppförda i en för 1940- och 50-talet tidstypisk modernistiska arkitektur i gult tegel. Den äldre disponentvillan med bruna träfasader har en äldre karaktär.

Sammanfattad karaktär

- Mindre gräsytor och enstaka uppväxta träd.
- Asfalterade tillfartsvägar och hårdgjorda ytor.
- Fd. administrativ bebyggelse kopplad till varvet i 2-5 våningar med fasader i gult tegel samt mörkare träpanel.
- Berg i dagen och naturlig grönska i sydväst.
- Bebyggelse placerad på bergets hjassa, med utblickar åt väster, söder och öster.

Bebyggelsen inom planområdet följer övriga varvsområdets struktur med byggnaderna orienterade i nord-sydlig riktning.
Kärtunderlag: Göteborgs stad.

Disponentvillan omges av en mindre trädgård med enstaka äldre uppväxta träd och en stödmur mot norr.

Varvskontorets norra fasad med entréparti möter området mot Plejadgatan.

Ritkontorets fasad mot väster där torrdockans branta bergssidor avgränsar området.

Enstaka äldre träd, däribland en lind t.v. och en ek invid disponentvillan, utgör viktiga delar av områdets sparsamma grönska.

Byggnadsbeskrivningar

Varvskontoret ("Begonia")

Bygglov: 1957

Byggherre: Lindholmens varv

Arkitekt: Okänd (oläslig stämpel)

Ursprunglig funktion: Varvskontor

Nuvarande funktion: Skola

Större ändringar: Ombyggnad till skola 2015-2016.

Byggnaden har en rektangulär planform och ligger placerad i suterräng. Byggnaden är uppförd i 5 våningar där översta våningsplanet utgörs av en indragen takvåning. Tegelarkitekturen är avskalad med ett fåtal dekorativa element och det genomgående brukandet av huggen sten, tegel, kopparplåt och ek (i dörr- och fönsterpartier) har stora material- och hantverksmässiga kvaliteter, vilket sammantaget är karaktäristiskt för 1950-talets rationella med samtidigt dekorerade modernism.

Byggnaden står på en mörk granitsockel och har fasader klädda med gult tegel som rytmiseras av långsträckt fönsterband. Fönsterbanden accentueras av mönstermurningar såsom rullskift och har markerade fönsteromfattningar vilket ger viss reliefverkan. I ovankant sitter bruna markiser som löper längs med samtliga fönsterband. Fönstren utgörs av mörkbruna enluftsfönster i trä och har i huvudsak fönsterbleck av koppar.

På norra gaveln finns ett centralt, glasat entréparti i lackad ek med portomfattning av slipad, svart sten i trapande profil. Entrén nås från en sentida stentrappa och tillgängliggörande ramp med handledare i stål. Entrépartiet flankeras av två större fönsterpartier; dels ett burspråk och dels ett större fönster, båda i lackad ek, vilket bryter den i övrigt symmetriska fasadupbyggnaden.

F.d. Varvskontoret, fasad mot nordost

På den södra gaveln finns två större balkonger med svarta smidesräcken och fönsterdörr, jämte en utrymningstrappa klädd med perforerad, vit plåt.

På östra fasaden finns en mindre utbyggnad i en våning, med pulpettak täckt med brun plåt. Här finns en sidoentré placerad åt öster.

På västra fasaden finns en liten utbyggnad i en våning som, på grund av terrängen, nästan är helt under mark åt väster. Taket utgörs av ett pulpettak täckt med brun plåt och har två uppstickande delar i mitten, likt ett sågtak.

Under det mindre takutsprånget, invid takfoten, löper en murad tegelfris som utgör en av byggnadens mer dekorativa fasadutsmäckningar. Taket är platt längs ytterkarnerna och delvis ombyggt till takterrass. I dess mitt reser sig en indragen takvåning klädd med kopparplåt som har fönsterband av samma mörkbruna fönster likt övriga byggnaden. Taket på takvåningen utgörs av ett flackt, valmat sadeltak täckt med kopparplåt och har ett antal tekniska installationer monterade.

Interiören är i sin helhet förändrad sedan uppförandetiden och präglas av det sena 1900-talet med förändrad planlösning och nya yttskikt, där korridorerna på respektive våning är färgkodade med väggar färgsatta i exempelvis orange eller grönt. De publika utrymmena i form av entréhall och trapphus samt entrén från öster är däremot förhållandevis välbevarade med ursprungliga dörrpartier, trappor och räcken, samt golv i kolmårdsmarmor.

F.d. Varvskontorets entré, vy mot söder.

Västra fasaden.

Burspråk i lackad ek vid huvudentrén.

Huvudentrén.

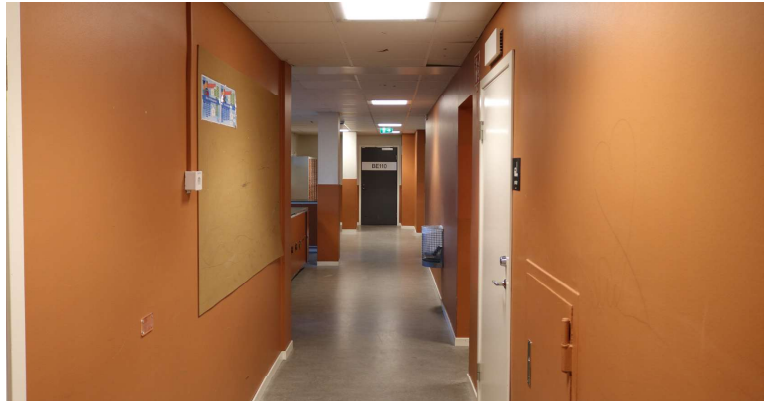
Den översta våningen är indragen och klädd med ärgad kopparplåt.

Detalj av vridfönster.

Allmänna utrymmet i anslutning till huvudentrén med ursprungliga dörr- och fönsterpartier.

Interiören präglas av det sena 1900-talet med förändrad planlösning och nya yttskikt, där korridorerna på respektive våning är färgkodade.

Allmänna utrymmet i anslutning till entrén i källarplan, åt öster, ursprungliga dörrpartier.

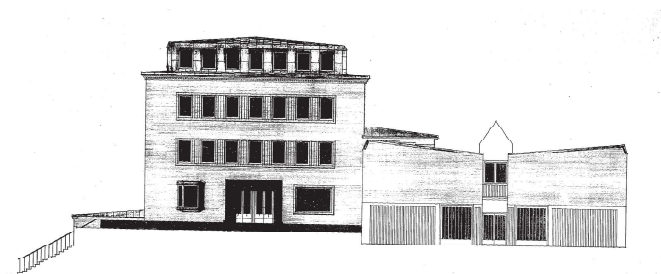

Samtliga allmänna utrymmen har golv belagt med kolmårdsmarmor som bedöms vara ursprungligt.

Detalj av förnicklade handtag på ursprungliga vidfönster.

Varvskontoret är en exteriört mycket välbevarad kontorsbyggnad från slutet av 1950-talet. Byggnadens sobra och omsorgsfulla gestaltning med byggnadsmaterial av hög kvalitet utgör ett mycket tidstypiskt uttryck. Byggnadens placering högst upp på Skateberget samt byggnadens höjd i relation till övriga byggnader på berget förstärker funktionen av huvudkontor för Lindholmens varv och gör läsbarheten av områdets historia enkel. Byggnaden utgör en viktig beståndsdel i den större kulturmiljön, där varvets ledning och administration är en av flera viktiga delar för att uppleva och förstå den tidigare omfattande varvsindustrin längs Norra älvstranden. Varvskontoret utgör ett mycket tydlig uttryck för varvets sista utbyggnadsfas och 1950- och 60-talens högkonjunktur.

Nybyggnadsritningar från 1957, fasader mot norr (ovan) och fasader mot söder (nedan).

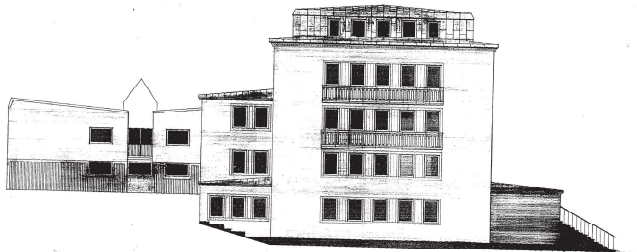
Värdebärande fysiska uttryck

Exteriör

- Byggnadens grundform: volym, proportioner och takform.
- Den indragna takvåningen med fasader i koppar.
- Den välbevarade fasaden i sin helhet: Fasadmateriell och detaljutformning som mönstermurade partier samt taktäckningsmaterial.
- Accentuerat entréparti med stenomfattning, trappa samt välbevarade portar och trädetaljer.
- Ursprungliga träfönster med fönsterbleck av koppar samt burspråk och fasta fönster i ek på norrfasaden.

Interiör

- Äldre bevarade ytskikt i trapphus/entréhall samt i anslutning till entré i källarplan mot öster.
- Ursprungligt golv i kolmårdsmarmor.

Ritkontoret ("Brasilia")

Bygglov: 1949

Byggherre: Lindholmens varv

Arkitekt: Brolid och Wallinder Arkitektkontor

Ursprunglig funktion: Ritkontor.

Nuvarande funktion: Skola

Större ändringar: Ombyggt till datacentral 1970, kontor- och utbildningslokaler 1992, Om- och tillbyggnad för kontor 2000, Ändrad användning till skola 2015.

Byggnaden utgörs av en låg och långsträckt volym i två våningar, placerad i suterräng. Byggnaden är sammanbyggd på ett förskjutet sätt med varvskontoret i dess nordvästra hörn. Tegelarkitekturen är märkbart mer avskalad än varvskontoret, men där tegel, kopparplåt och ek (i dörr- och fönsterpartier) uppvisar material- och hantverksmässiga kvaliteter. I sin helhet är byggnaden karaktäristisk för 1940/50-talets rationella modernism som har formats utefter dess ursprungliga funktion som ritkontor, vilket tydligt kan utläsas i fasadens uppbyggnad.

Byggnaden står på en förhöjd källarvåning av gjutna betongelement och rytmiseras av mörkbruna enlufsfönster i trä på långsidorna. Mot öster, närmast varvskontoret, finns dörr- och portöppningar samt större fönsterpartier. Fasaderna är klädda med gult tegel men domineras på långsidorna av långsträckta fönsterband bestående av högresta, mörkbruna tvålufsfönster med mellanliggande mörkbrun plåt.

På östra fasaden finns ett större, glasat entréparti som utgör byggnadens huvudentré. Entrépartiet är uppfört kring år 2000 och har en utformning som tydligt anspelar på byggnadens varvsindustriella arv.

F.d. ritkontoret och dess långsträckta västfasad och gavel mot norr.

Detta genom dess svängda utformning och sneda balkongräcke, likt en kommandobrygga, och synliga stålbalkar.

Norra gaveln är fönsterlös och används som serviceingång och för leveranser. Här finns utrymmen för sopkärl och en utrymningstrappa.

Byggnaden har inget takutsprång, utan längs med takföt löper en taksarg av kopparplåt som är något snedställd. Byggnadens tak är ett motfallstak vilket ger ett karaktäristiskt utseende vid gavlarna. Längs med byggnadens mitt löper en upphöjd byggnadsdel med bland annat ljusinsläpp till byggnadens inre utrymmen.

Interiören är i sin helhet förändrad sedan uppförandetiden och präglas av det sena 1900-talet med förändrad planlösning och nya yttskikt, där korridorerna är färgsatta i grönt. Innanför den tillbyggda entrén ligger idag golv av kalksten, som eventuellt kan vara ursprungligt.

Det glasade entrépartiet på östfasaden utgör både huvudentré och trapphus.

Den södra gaveln som är sammanbyggda med det intilliggande f.d. Varvskontoret.

Interiören är i sin helhet förändrad sedan uppförandetiden och präglas av det sena 1900-talet med förändrad planlösning och nya ytskikt.

Vridfönster på västfasad.

Taket har centralt placerade ljusinsläpp.

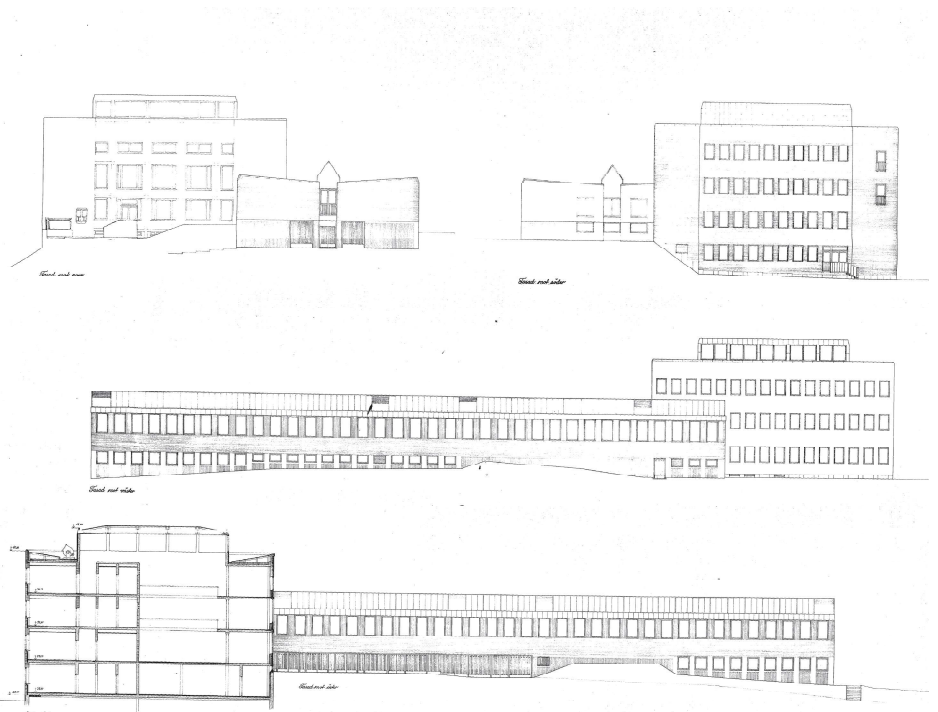
Interiören är i sin helhet förändrad sedan uppförandetiden och präglas av det sena 1900-talet med förändrad planlösning och nya ytskikt.

Ritkontoret utgör ursprungligen en egen byggnad, men är sedan 1957 sammanbyggd med varvskontoret. Till skillnad mot varvskontoret har byggnaden byggts om såväl interiört som exteriört ett flertal gånger. Byggnadens ursprungliga funktion som ritkontor kan delvis fortsatt förstås, då delar av taklanterninerna i byggnadens mitt finns kvar. Men idag är det främst omvandlingen av området från varvsindustri till andra verksamheter som präglar byggnaden. Byggnaden utgör framförallt en viktig del i förståelsen och upplevelsen av den tidigare varvsindustrin tillsammans med varvskontoret.

Värdebärande fysiska uttryck

Exteriör

- Byggnadens grundform: volym, proportioner och takform med rester av taklanterniner.
- Fasader av gult tegel, befintligt tegel är fasadtegel av nyare typ och saknar särskilt kulturhistoriskt värde, med horisontella fönsterband.

Nybyggnadsritningar från 1949, då ritkontoret planerades tillsammans med varvskontoret. Endast ritkontoret kom dock att uppföras vid tidpunkten.

Disponentvillan, Lindholmen 6:9

Bygglov: Uppfört ca 1860

Byggherre: Okänd

Arkitekt: Okänd

Ursprunglig funktion: Disponentbostad

Nuvarande funktion: Studentbostäder

Större ändringar: Ombyggt till personalbostäder 1970, därefter ombyggt till studentlägenheter.

Byggnad uppförd i 2,5 våningar, med källare samt vind, i tidstypisk träpanelsarkitektur från 1800-talets andra hälft. Byggnaden har en rektangulär planform och förhållandevis högre byggnadsvolym samt två utanpåliggande trapphusbyggnader på västra fasaden. Den symmetriska fasaduppbyggnaden tillsammans med profilerade och figursågade trädetaljer såsom takfotstassar, fönsteromfattningar och listverk, ger byggnaden material- och hantverksmässiga kvaliteter, vilket sammantaget är karaktäristiskt för uppförandetiden. Såväl fasadpanel som fönster, dörr och övriga snickerier är utbytt under senare tid i en anpassad utformning.

Byggnaden står på en mörkgrå spritputsad sockel och har fasader klädda med locklistpanel, där bottenvåningen markeras i ovankant av ett horisontellt listverk. På västfasaden reser sig en större och centralt placerad frontespis. Fönstren är sentida och utgörs i sin helhet av mörkbruna, spröjsade tvåluftsfönster i trä och profilerade fönsteromfattningar med markerat överstycke. På trapphusbyggnaderna finns mindre, spröjsade enluftsfönster. På gavlarna under takutsprång samt på de förhöjda väggiven på långsidorna finns fönstertyper av mer dekorativ art. Taket utgörs av ett sadeltak täckt med bandplåt och har tre plåtklädda

Fasad mot öster.

skorstenar pånock. Ett antal takfönster har även tagits upp.

Interiören är i sin helhet förändrad sedan uppförandetiden och präglas av sentida renoveringar från 1970-talet och 2000-talet med förändrad planlösning och nya yttskikt. De allmänna utrymmena har gestal-

tats i en äldre, anpassad stil, där trapphusen har väggar klädda med pärlspontpanel. Korridorerna har profilerade golvssocklar samt dörrfoder, och till respektive lägenhet finns spegeldörrar. Trappor samt eventuellt räcken vid vindsplan bedöms vara ursprungliga, om än omgestaltade, likaså synliga takstolar.

Västfasaden med dess utånåliggande trapphusbyggnader.

Lunettfönster och fönster med karaktäristisk form finns bland annat under gavlarnas takutsprång.

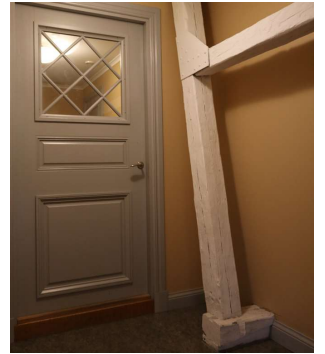
Trapphus sett från vindspan.

Västfasaden med dess utanpåliggande trapphusbyggnader och stenläggning.

Korridor med lägenhetsdörrar.

Synlig del av takstol, vitmålad.

Gasverksbyggnaden, Lindholmen 6:11

Bygglov: 1945

Byggherre: Lindholmens varv

Arkitekt: Svenska Vägaktiebolaget

Ursprunglig funktion: Karbidgasverk

Nuvarande funktion: Byggnaden står tom

Större ändringar: Ombyggnad till kontor, 1997.

Byggnaden är uppförd i 2 våningar, med källare under del av huset och har en kvadratisk planform. Byggnaden har en samlad, kubisk byggnadsvolym med asymmetriska, avskalade fasader där de stora tegelytorna med handslaget tegel och stora fogar ger byggnaden material- och hantverksmässiga kvaliteter. Tillsammans med den spröjsade fönstertypen har byggnaden ett välbevarat uttryck karaktäristiskt för 1930- och 40-talets industriarkitektur, som markerar en övergång mellan det äldre, hantverksmässiga byggandet och modernismens avskalade, mer rationella byggande.

Byggnaden står på en gjuten betongsöcket och är placerad i suterräng, samt delvis nedsprängd i berget, vilket innebär att sockeln höjer sig mot öster och knappt är synlig mot väster. Fasaderna är klädda med handslaget tegel, fogade med stora fogar. På södra fasaden finns entré med plåtklätt skärmtak upphängt med vajrar från takfot.

Fönstren utgörs i huvudsak av mörkgrå, spröjsade tvåluftsfönster i aluminium och är utbytta i senare tid, likaså dörr i mörkgrå aluminium. Mot öster finns ett större fönsterparti i bottenvåningen som tillkommit i senare tid. Under detta fönsterparti finns en belysningsarmatur placerad på en utstickande stålbalk, upphängd av vajrar från takfot. På samma fasad finns

Vy över väst- och söderfasad. Byggnadens ursprungliga, och idag igenmurade, entré mot väst kan skönjas intill en i berget bortsprängd nedgång.

ett ramverk i stål för skyltupphängning. Taket utgörs av ett flackt pulpettak täckt med papp, med litet takutsprång som har en sarg av mörkgrå plåt.

Interiören är i sin helhet förändrad sedan uppförandetiden och präglas av en kontorsombyggnad från 1997, med till stora delar förändrad planlösning och mo-

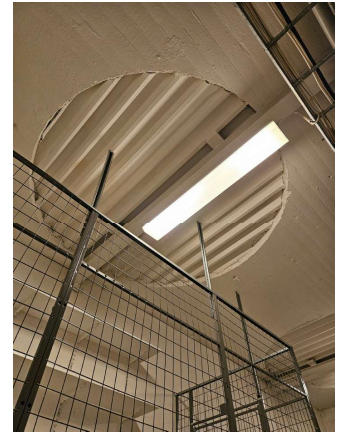
dernare yttskikt. Det stora rummet på bottenvåningen, med synliga igengjutningar av håligheter i golvet efter gasverkets ursprungliga installationer, samt det svängda trapphuset med ursprungligt räcke, ger dock en fingervisning om hur den ursprungliga interiören

Norrfasaden.

Ursprunglig trappa kompletterad med Höganäsk-linker vid kontorsombyggnaden.

I källarens tak syns tydligt var gasverket ursprungliga installationer varit placerade.

Ostfasaden med större fönsterparti och spår efter äldre skyltning.

Det stora rummet på bottenvåningen, med synliga igengjutningar av håligheter i golvet efter gasverkets ursprungliga installationer.

Siktlinjer och vyer

Planområdets upphöjda placering på ett berg intill det öppna älvrummet gör att området är synligt från många platser i staden, så väl från Hisingen som från centrala Göteborg samt från älven. På grund av rådande topografi och kringliggande bebyggelse är dock vyer och siktlinjer från norr begränsade.

Från det öppna älvrummet upplevs planområdet i sin helhet från både öster och söder. Vyer på längre håll mot hela, eller delar av, planområdet ges också från Stigbergsskajen, Stenpiren och Sörhallsberget.

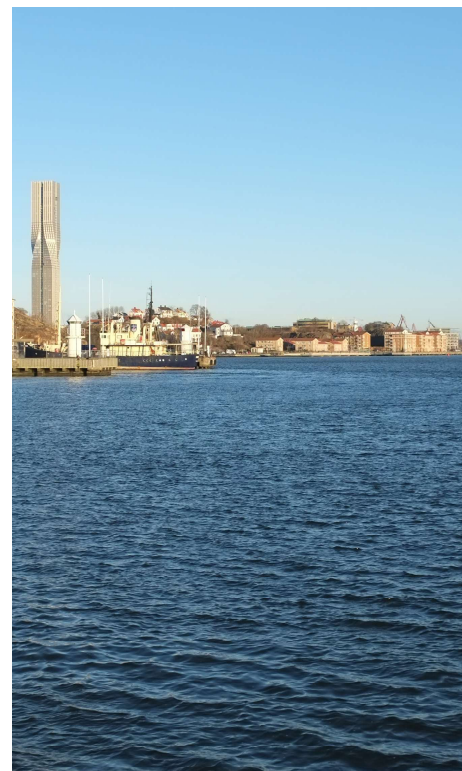
Från planområdet ges också vidsträckta vyer mot centrala Göteborg och längs Göta älv mot öster.

Studerade siktlinjer och vyer

I samband med kulturmiljöutredningen har sju relevanta siktlinjer och vyer identifierats. Valet av vyer har utgått från sådana platser i staden där planområdet är väl synligt samt från sådana platser som bedömts viktiga för att uppleva och förstå den riksintressanta kulturmiljön på Lindholmen.

De relevanta siktlinjerna redovisas i bild och karta i kulturmiljöanalysen. Inför kommande konsekvensbedömning kommer fotomontage utifrån valda siktlinjer att tas fram som en del i konsekvensbedömningen.

1. Vy från Sörhallsberget
2. Vy från Amerikagatan
3. Vy från Stigbergsskajen
4. Vy från Tranchells bro
5. Siktlinje längs med Plejadgatan
6. Vy från Insiktsgatans parkering
7. Vy från Stenpiren

1.

Från Sörhallsberget ges en vidsträckt vy över älvrummet och både norra samt södra älvranden, vilket tydligt visar planområdets förhållande till kringliggande topografi och Göteborgs siluett i stort.

2.

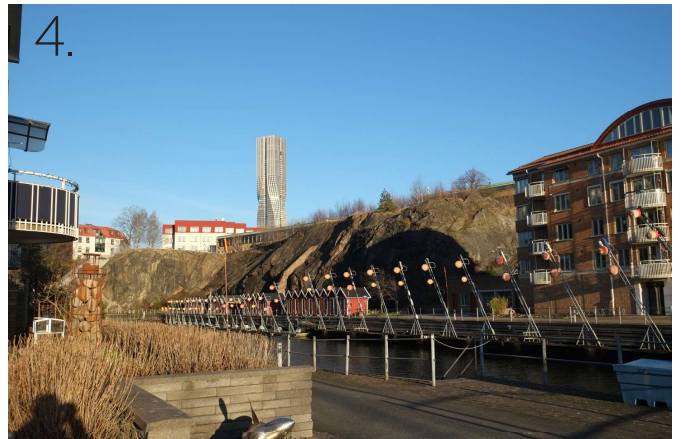
Från Stigbergskajen ges en tydlig vy över planområdet och dess placering i terrängen.

3.

Från Amerikagatan på Stigberget ges en upphöjd och tydlig vy över planområdet där Slottsberget framträder t.v. och Lindholmens landshövdingehusbyggnad t.h. om Skateberget.

4.

Från Tranchells bro framträder planområdets koppling till varvsmiljön tydligt, där torrdockan och dess dramatiska bergskärningar utgör en påtaglig del av upplevelsen av planområdet.

5.

Från Flejadgatan finns långa siktlinjer mot planområdet, där bebyggelsen hamnar i en tydlig kontext med den äldre varvsbebyggelsen och arbetarbebyggelsen.

6.

Från parkeringsytorna vid Insiktsgatan ges en tydlig vy över planområdets bebyggelse i en varvshistorisk kontext, där spår efter stapelbäddar m.m. starkt bidrar till det historiska djupet.

7.

Från Stenpiren ges en vidsträckt vy över älvrummet, där planområdets bebyggelse utgör del i norra älvrstrandens silhuett åt väster.

Kulturmiljöanalys

Kulturhistoriskt sammanhang

Med begreppet kulturhistoriskt sammanhang åsyftas ett "visst identifierat och avgränsat historiskt utvecklingsförlopp med ingående verksamheter eller aktiviteter som på olika sätt haft en präglade inverkan på en viss företeelse. En företeelses kulturhistoriska sammanhang och uttrycken för detta bildar utgångspunkter för bedömning av dess kulturhistoriska värden. Flera olika kulturhistoriska sammanhang kan tillskrivas en och samma företeelse." (Riksantikvarieämbetet)

Inom utredningsområdet framträder fyra olika kulturhistoriska sammanhang väldigt tydligt:

Det befästa Lindholmen

Utredningsområdet utgjorde under 1200- och 1300-talen en strategiskt viktig plats och var då befäst med en borg på nuvarande Slottsberget, som bland annat fungerade som kunglig bostad. De sista murresterna av borgen revs så sent som 1875. På platsen finns idag inga spår av befästningsanläggningen kvar ovan mark. Däremot kan det mot älven tydligt upphöjda och strategiska läget på Slottsbergets topp fortfarande upplevas, vilket ger möjlighet att förstå platsens tidigare funktion och historia som en befäst plats.

Varvsindustrin

Varvsverksamheten har haft lång kontinuitet i närområdet och präglar utredningsområdet ur flera hänseenden. Varvsverksamheten har anor från 1500- och 1600-talen, men det är anläggandet av Lindholmens varv 1845 (senare Lindholmsvarvet) som har kommit att påverka utredningsområdet mest och var vid starten det första området på norra älvstranden att nyttjas för industri i större skala.

Successivt torrlades stora markytor och utfyllnader gjordes i älven där kajer och stapelbäddar anlades, vilket med tiden förändrade Lindholmens strandlinje.

Bevarade varvshistoriska spår såsom kajer, torrdocka, rester av stapelbäddar samt bebyggelse (varvs- och ritkontor, disponentvillor, gasverksbyggnad och storskaliga f.d. varvsindustribyggnader) utgör idag viktiga delar för förståelsen av platsens tidigare funktion och är viktiga för läsbarheten av stadens historiska utveckling från 1800-talets mitt och framåt. Varvets utveckling från 1940- och 1950-talen är särskilt representerad, då merparten av de varvsbyggnader som finns bevarade är uppförda då.

Uppförandet av arbetarbostäder

Utredningsområdet präglas starkt av de arbetarbostäder som uppfördes från 1800-talets mitt till 1900-talets början. Tillsammans med områdets naturgeografiska förutsättningar och topografin förstärks den tydliga gränsen mellan bostadsmiljöerna på höjderna och arbetsplatsen på plan mark - något som har präglat området under lång tid. Bostadshusen, vilka uppfördes oreglerat på Slottsberget och på ett stadsmässigt, reglerat sätt på Skateberget, speglar varvsarbetarnas levnadsförhållanden där bostäder ofta uppfördes i närheten till arbetsplatsen. De speglar också de lokala byggnads- och hantverkstraditionerna vid tiden, då både de bohuslänska kustsamhällellenas byggnadstradition och de med Göteborg så synonyma landshövdingehusen, finns representerade inom utredningsområdet.

Älvrummet

Göta älv utgör den naturgeografiska förutsättningen för grundandet och utvecklingen av staden Göteborg till vad den är idag, såväl etableringen av varvsindustrin på Norra älvstranden som uppförandet av arbetarbostäder på Lindholmen. Från älven ges möjligheten att uppleva den karaktäristiska topografin som präglar utredningsområdet och samtliga av de kulturhistoriska sammanhang som beskrivits ovan är möjliga att se, uppleva och förstå i olika grad. Stora delar av riksintressets uttryck och motiv är tydliga, likväl senare årsringar från stadens historia så som postindustriell bostadsbebyggelse, är tydligt avläsbar utmed norra älvstranden.

Riksintressanta uttryck med relevans för planområdet

Aktuellt planområde ligger inom riksintresset Lindholmen [O 2:3]. Den riksintressanta berättelsen representerar i huvudsak en typisk bostadsmiljö för industri-, hamn- och varvsarbetare. Genom bevarad bebyggelse och spår från varvsverksamheten berättas om närheten mellan bostadsmiljö och arbetsplats, där den bevarade arbetarbebyggelsen till stora delar har vuxit fram på oreglerat vis genom självbyggeri. Bebyggelsemiljön uppvisar en stark traditionell göteborgskarakteristik med en rik variation av både landshövdingehus, flerfamiljshus i trä och småskaliga bostadshus i de bohuslänska kustsamhällenas byggnadstradition, vilket skapar en samlad helhetsmiljö som försvunnit i många liknande arbetarstadsdelar i staden. Planområdet berörs direkt av ett av de riksintressanta uttrycken och mer indirekt av andra uttryck.

Nedan görs en precisering i punktform av vilka fysiska uttryck med relevans för planområdet som kan kopplas till den av Riksantikvarieämbetet beslutade riksintressebeskrivningen. Preciseringsen är en tolkning utifrån riksintressebeskrivningen och en uttolkning av riksintressets kulturhistoriska innehåll som Göteborgs stad har tagit fram. Den beslutade riksintressebeskrivningen är en kortfattad sammanställning av de riksintressanta värdena, och beskriver främst enskilda objekt. Preciseringsen nedan är en tolkning av de kulturhistoriska sammanhang som riksintressets uttryck är del av. Det är dock länsstyrelsen som slutligen ansvarar för uttolkningen av riksintresset.

“Torrdockan mot älven - insprängd 1875, senare utvidgad - och andra lämningar av varvsmiljön.”

- Samtliga byggnader inom planområdet är uppförda av och för Lindholmsvarvet och således att betrakta som lämningar av varvsmiljön. Byggnaderna är med sin placering på Skateberget väl synliga från stora delar av det tidigare varvsområdet. Bebyggelsens relativt låga skala gör att Slottsbergets trähusbebyggelse (se nedan) tydligt framträder som områdets front mot älven.
- Torrdockan angränsar till planområdets västra gräns och utgör en del av den visuella upplevelsen av planområdet från väster och från älven samt förstärker upplevelsen av områdets topografiska förutsättningar.

“Slottsbergets bebyggelse som visar hur de inflyttade varvsarbetarna i sitt anvisade bostadsområde tagit med sig byggnadsskicket i de bohuslänska kustsamhällena, men också mer planmässigt på bergets någorlunda jämna hjässa.”

- Det angränsande Slottsberget och dess trähusbebyggelse utgör en del av den visuella upplevelsen av planområdet då den mellanliggande torrdockan medför till stora delar obrutna siktlinjer dem sinsemellan. Detta möjliggör förståelsen av den gemensamma tillkomsten av bebyggelsen, varvsindustrin.

“Den lägre inlandsplatån med större, avlånga kvarter och ett strikt radsystem av fritt liggande trähus i 2-3 våningar av olika varianter (o.1885-90), blandade med landshövdingehus (o.1900-20). Planmönstret och bebyggelsens karaktär.”

- Planområdet angränsar till både äldre landshövdingehus och modernare trähus uppförda enligt det strikta planmönstret åt norr, som utgör en del av den visuella upplevelsen av planområdet, då främst synligt inifrån planområdet samt på nära håll i från norr.

Vyer och siktlinjer av särskild betydelse för riksintresset

Valet av vyer och siktlinjer har utgått från sådana platser i staden där ny bebyggelse inom planområdet kan bli väl synlig, samt från sådana platser i staden som har ett särskilt kulturhistoriskt värde för staden och riksintresset i sin helhet. Samtliga vyer/siktlinjer har därför viss betydelse för riksintresset och stadsmiljön i sin helhet. Av de studerade 7 siktlinjerna bedöms 6 vara särskilt betydelsefulla för riksintresset, se karta. Vy 1, 2, 3 och 6 överensstämmer till stora delar med de visuella samband som tidigare identifierats i *Kulturmiljövårdens riksintressen inom centrala Göteborg, Antikvarisk planeringsunderlag* (Göteborgs stad, 2020).

Följande vyer/siktlinjer bedöms vara särskilt betydelsefulla för riksintresset:

- 1. Vy från Sörhallsberget**
Från Sörhallsberget ges en vidsträckt vy över planområdet och dess förhållande till kringliggande topografi, där riksintressets innehåll i sin helhet kan upplevas.
- 2. Vy från Stigbergskajen**
Från Stigbergskajen ges en tydlig vy över planområdet och kringliggande topografi, där riksintressets innehåll i sin helhet kan upplevas.
- 3. Vy från Amerikagatan**
Från Amerikagatan ges en upphöjd vy över planområdet och kringliggande topografi, där riksintressets innehåll i sin helhet kan upplevas.
- 4. Vy från Tranchells bro**
Från torrdockan ges en vid vy mot planområdet där den utsprängda dockans branta bergsvägg tydligt uttrycker områdets topografiska förutsättningar. Den nyare bostadsbebyggelsen skymmer till viss del berget mot älven.
- 5. Siktlinje längs med Plejadgatan**
Från Plejadgatan finns långa siktlinjer mot planområdet, där bebyggelsen hamnar i ett tydligt sammanhang utmed gränsen mellan den äldre varvsbebyggelsen och arbetarbebyggelsen, där riksintressets innehåll till stora delar kan upplevas.

Vyer och siktlinjer, vyer/siktlinjer med svarta siffror bedöms vara särskilt betydelsefulla för riksintresset. Ortofoto: Göteborgs Stad 2023.

- 6. Vy från Insiktsgatans parkering**
Öster om planområdet ges en av få vyer där planområdets samtliga byggnader tydligt kan upplevas tillsammans och i en varvshistorisk kontext med spår efter stapelbaddar m.m, där även riksintressets innehåll till stora delar är synligt.

Kulturhistoriskt värde

De kulturhistoriska värdena som identifierats inom planområdet och i den närmsta omgivningen, samt för platsen relevanta kulturhistoriska sammanhang, beskrivs kortfattat nedan. De kulturhistoriska sammanhangen *Varvsindustrin* och *Uppförandet av arbetarbostäder* (markerad med röd streckad linje) sammanfaller tydligt med samtliga av riksintressets uttryck.

De kulturhistoriska sammanhang som ryms inom *Det befästa Lindholmen* och *Ålvrummet* utgör närmast grundförutsättningen för riksintresset i sig då de båda främst uttrycks genom de naturgeografiska förutsättningarna.

Varvsindustrin

- "Disponentvillan", med sin tidstypiska träpanelarkitektur från 1800-talets andra hälft utgör en av få bevarade byggnader från varvets tidiga framväxt. Byggnaden är en särskilt kulturhistoriskt värdefull byggnad enligt PBL 8 kap §13 och får ej förvanskas.
- Torrdockan anlagd 1875.
- F.d. gasverksbyggnaden, med ett relativt välbevarat och karaktäristiskt uttryck från 1930- och 40-talen, med stark koppling till varvsverksamheten. Byggnaden är en särskilt kulturhistoriskt värdefull byggnad enligt PBL 8 kap §13.
- F.d. varvskontoret, med sin högresta volym som symboliserar dess tidigare betydelsefulla funktion representerar varvets utvidgning under högkonjunkturen på 1950-talet. Byggnadens överordnade skala gentemot kringliggande bebyggelse tydliggör dess karaktär som varvets tidigare administrativa säte. Byggnaden är en särskilt kulturhistoriskt värdefull byggnad enligt PBL 8 kap §13.
- F.d. ritkontoret representerar varvets utvidgning under högkonjunkturen under 1940-talets slut. Genom sin karaktäristiska gestaltning och koppling till varvsindustrin och varvskontoret, görs bedömningen i denna rapport att byggnaden uppfyller kraven för en särskilt kulturhistoriskt värdefull byggnad enligt PBL 8 kap §13.
- Storskaliga f.d. varvsindustribyggnader öster om planområdet.
- Övriga bevarade industrihistoriska spår såsom kajer, rester av stapelbäddar, betongkonstruktioner m.fl.
- Den samlade miljön med varvets administrativa byggnader uppförda under 1800- och 1900-talet belägna på Skatebergets hjässa, väl synliga från varvsområdet, med synligt berg i dagen och sparsamt med vegetation.

Uppförandet av arbetarbostäder

- Arbetarbostäder på Slottsberget från i huvudsak 1800-talets andra hälft, uppförd av varvsarbetare i de bohuslänska kustsamhällenas byggnadstradition.
- Arbetarbostäder (landshövdingehus, trähus) på Skateberget som uppförts från 1800-talets mitt till 1900-talets början.
- De skilda planmönster som ovanstående bebyggelse uppförts utefter.

Det befästa Lindholmen

- Slottsbergets tydliga topografi som historiskt sett har utgjort ett försvarsstrategiskt läge.

Ålvrummet

- Göta älv utgör den naturgeografiska förutsättningen för etableringen av varvsindustrin på Lindholmen och uppförandet av arbetarbostäder.

Kritiska punkter och aspekter

Följande punkter och aspekter har utifrån kulturmiljöutredningens innehåll tillsammans med de tidigare listade kulturhistoriska värdena bedömts som kritiska för det kommande planarbetet.

- Planområdets synlighet i stadslandskapet i stort, och som riksintresseområdets front mot både älven och varvsområdet.
- Skatebergets branter som framträder tydligt både från söder och öster samt i form av berg i dagen inom planområdets södra del.
- Den samlade bebyggelsemiljön med byggnader för varvets ledning och administration högt belägna på Skateberget och fortfarande väl synliga från stora delar av det gamla varvsområdet.
- Bebyggelsens inbördes skala och utformning, som visar hur varvet vuxit och utvecklats under såväl 1800-talet som 1900-talets mitt. Före detta varvskontorets höga byggnad visar tydligt hur varvet under 1950-talet expanderade kraftigt.
- Bebyggelsens relativt anpassade skala och placering som gör att den upplevs som en naturlig del av topografin och stadsbilden längs älvrummet, där Slottsbergets trähusbebyggelse inte överskuggas. Bebyggelsens relativt låga skala visar även hur planområdets placering i stadsbilden varit av vikt att reglera under lång tid.

Ritkontoret skymtar mellan Slottsbergets hus.

Rekommendationer

Då en konsekvensbedömning av ny bebyggelse inom planområdet kommer att ske i ett senare skede ges i föreliggande kapitel endast översiktliga rekommendationer med syfte att minska eventuell negativ påverkan på riksintressets uttryck, möjligheten att uppleva dem, riksintressets läsbarhet, och övriga kulturhistoriska värden inom, eller i anslutning till, planområdet.

Rekommendationerna tar avstamp i Göteborg Stads vägledning för riksintressen för kulturmiljövården och de kunskaps- och planeringsunderlag som berör riksintressets uttryck och värden, tillsammans med kunskapsunderlag för övriga kulturvärden, samt de analyser, tolkningar och värdering som gjorts i föreliggande rapport. Den tolkning av vilka fysiska uttryck och egenskaper som manifesterar riksintresset tillsammans med slutsatserna i kapitlet Kulturmiljöanalys utgör underlag för den värdering som presenteras i kapitlet Kritiska punkter och aspekter.

Följande generella rekommendationer föreslås inarbetas i planförslaget:

- Det är av stor vikt att en ny bebyggelse ges en skala och en utformning som inordnar sig i den karaktäristiska topografin och som en del av stadsbilden i ett vidare perspektiv.
- De vyer som identifierats ha särskild betydelse för riksintresset i föreliggande rapport möjliggör en visuell upplevelse av, och förståelse för, riksintressets olika uttryck och är viktiga för läsbarheten av riksintressets kulturhistoriska innehåll. Därför är det av stor vikt att ny bebyggelse placeras och

ges en skala så att utpekade vyer inte bryts av eller försvagas på sätt som kan påverka riksintresset. De visuella och historiska sambanden mellan bebyggelsen inom planområdet och varvsområde & älven är av stor vikt för att riksintressets uttryck fortsatt ska kunna upplevas, och är en förutsättning för riksintressets läsbarhet.

- Ny bebyggelse inordnas i den befintliga bebyggelsens hierarki, där f.d. varvskontoret utgör den centrala och högsta byggnaden. Den övergripande uppdelningen med bostadshus i trä och verksamhets- och kontorsbyggnader i tegel kan med fördel vara utgångspunkt för tillkommande bebyggelse.
- Bevarandet av de särskilt värdefulla byggnaderna Disponentvillan, Gasverksbyggnaden, och Varvskontoret samt Ritkontoret inom planområdets säkerställs genom skydds- och varsamhetsbestämmelser tillsammans med rivningsförbud med utgångspunkt i de värdebärande egenskaper som identifierats i föreliggande rapport.
- Ny bebyggelse ges en hög arkitektonisk kvalitet och ett medvetet förhållningssätt till befintlig varvsbebyggelse som inom planområdet främst utgörs av tidstypiska uttryck från 1940- och 1950-talen, men även träpanelarkitektur från 1800-talet.
- en eventuell om- och tillbyggnad på f.d. ritkontoret utförs varsamt, med stor hänsyn till byggnadens tidstypiska form med tegelfasader och

motfallstak. Tillkommande byggnadsdelar underordnas fortsatt f.d. varvskontoret.

Källförteckning

Skriftliga källor

Kulturmiljöunderlag Lindholmen inför program för stadsutveckling, STUP Lindholmen. Göteborg: Göteborgs stadsmuseum, 2017

Kulturmiljöutredning – Linbanan station Lindholmen, Tyréns, 2017

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg Ett program för bevarande Del 1. Göteborgs stad, 1999

Kunskapsunderlag - Lindholmen (O:23) riksintresseområde för kulturmiljövården, Göteborgs stad

Kulturmiljövårdens riksintressen inom centrala Göteborg, Antikvariskt planeringsunderlag. Göteborgs stad, 2020

Lindholmen - Kulturmiljö- och stadsbildsanalys, Melica, 2012

Riksintressen för kulturmiljövården – Västra Götalands län (O), Riksantikvarieämbetet, 2022-11-09

Översiktsplan för Göteborg, Göteborgs stad 2021

Översiktsplan för Göteborg, Vägledning för riksintressen för kulturmiljövården, Göteborgs stad 2021

Arkiv och övriga handlingar

Göteborgs stad
- Äldre stadsplaner och detaljplaner
- Äldre bygglovshandlingar

Göteborgs stadsmuseum
- Historiska foton

Regionarkivet för Västra Götalandsregionen och Göteborgs Stad
- Äldre ritningsmaterial

